

Bilge HÜR MÜZLÜ KORTHOLT* - Öznur TANRIVER**

Antik Kaynaklar, Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Kuzeypbatı Pisidia Bölgesi'nin Kültürel Kimliği**

Ancient Sources, Epigraphic and Archaeological Evidence in the Light of Cultural Identity in Northwestern Pisidia Region

ÖZET

Kuzeypbatı Pisidia Bölgesi, doğuda Eğirdir Gölü, kuzeyde Karakuş Dağları; güneyde Davras Dağı ve Sagalassos'un bulunduğu Akdağ; batı da, Burdur Gölü'nün kuzeyi ve Söğüt Dağları'nın doğu uzantısı ile sınırlanmaktadır. Bölge, Persler'in Küçük Asya'yı ele geçirdiği İ.Ö. 547 tarihine kadar, önce Phrygia sonra Lydia yönetimine girmiş, Büyük İskender'in Küçük Asya'yı fethine kadar Pers yönetiminde kalmıştır. Diadokhlar Dönemi'nde, yönetim değişiklikleri olmuş ve Augustus zamanında, Roma'nın Galatia eyaletine dâhil edilmiştir. Arkeolojik ve epigrafik veriler incelenerek, Kuzeypbatı Pisidia Bölgesi'nin kültürel kimliğinin belirlenmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Yüzeyp araştırmaları ve kazı çalışmaları sonuçları, bölgede tespit edilen seramik-metal buluntular, mezar tipleri, mezar stelleri ve kaya mezarlarında Phryg-Lyd etkisi saptanmakta ve bu etkinin devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu kültürel devamlılığın Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde dahi süre gelmesi, Phryg-Lyd kültürünün bölgedeki sağlam etkisini ve yerel kesimlerin kültürlerine oldukça bağlı olduklarını açıklamaktadır. Epigrafik verilerden, şahıs isimlerinin çoğunun Phryg-Lyd kökenli olduğu anlaşılmakta ve bölgede, İ.S. 2.-3. yüzyıla kadar kullanılmaya devam ettiği görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Phryg, Lyd, Stel, Kültür, Kimlik.

ABSTRACT

Northwestern Pisidian Region, surrounded by Lake Eğirdir in the east, Karakuş Mountains in the north, Davras Mountain and Akdağ, where Sagalassos is located, is in the south, and northern part of Lake Burdur and the eastern tip of the Söğüt Mountains in the west. Until 547 BC, when the Persians invaded Asia Minor, the region had been

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü.

** Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi Öznur Tanrıver tarafından Doç Dr. Bilge Hür müzlü Kortholt'un danışmanlığında tamamlanan, "Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Veriler Işığında Kuzeyp Pisidia Bölgesi'nin Kültürel Kimliği" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Bu tez çalışması Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 4302-YL1-15 no.lu proje ile desteklenmiştir.

ruled by Phrygia and Lydia, respectively, and remained under the rule of Persians till Alexander the Great conquered Asia Minor. During the Diadokhs period, several authorities ruled the region and at the time of Augustus, it was annexed to the province of Galatia of Roman Empire. The objective of the current study is to identify the cultural identity of the Northwestern Pisidian Region by investigating the archeological and epigraphic data. Phryg-Lyd impact was found to be evident through the surface studies and excavation works, ceramic and metal findings gathered in the region, grave types, grave stele and rock tombs, and it was understood that the effect had been prolonged. The fact that this cultural continuity lasted even into the Hellenistic Period and Roman Period indicates the sound effect of Phryg-Lyd culture in the region and that the locals were very much adherent to their culture. It was also revealed from the epigraphic data that most of the personal names were of Phryg-Lyd-origin set, and they continued to use these names until 2nd-3rd centuries AD.

Keywords: Phryg, Lyd, Tomb, Stele, Culture, Identity.

Antik Dönem’de Pisidia olarak bilinen Göller Bölgesi birbirinden farklı coğrafi özellikleri bir arada barındırmıştır¹. Pisidia Bölgesi, günümüzde Isparta-Burdur İlleri’nin tümünü, Antalya İli’nin kuzeyinin bir kısmını içine alır. Pisidia, kuzey ve kuzeybatıda Phrygia, doğuda Lykaonia, batıda Milias ve Kabalia (Beyşehir Gölü), güneyde Pamphylia, güneydoğuda Isauria ve Kilikia Bölgeleri ile sınır komşusudur (Harita 1)². Strabon, Pisidia Bölgesi’nin sınırlarını, “Pisidialılar Pamphylia Ovası’nı çeviren dağlık arazide oturuyorlardı” şeklinde tanımlamaktadır³. Bu dağlık bölgenin sınırları, tarihi dönemler boyunca sıklıkla değişmiş olmakla birlikte Burdur, Eğirdir (Limnae) ve Beyşehir Göllerini (Karalis) içine alan, güneyde Antalya ile sınırlanan coğrafi bölge olarak tanımlanmaktadır⁴. Bunun yanı sıra, İ.S. 2. yüzyılda yaşamış olan Ptolemaios, Seleukeia Sidera, Pisidia Antiocheia, Konane (Conana), Palaion Beudos, Baris, Lusinia, Kormasa ve Neapolis kentlerini “Phrygia Pisidiası” adı altında sınırlandırmaktadır⁵. İ.S. 4. yüzyıla ait olan H. Zosimos yıllıkları da Apollonia ve Konane kentlerinin kültürel ilişki içerisinde olduklarını göstermektedir⁶.

Kuzeyde Barla ve Tınaz Dağları’nın yüksek tepeleri ile çevrelenen ve Eğirdir Gölü ile Milias ve Kibyrtis arasını birleştiren doğu-batı eksenli bir koridor konumundaki verimli ovalardan meydana gelen havza, Kuzeybatı Pisidia’nın coğrafi konumunu oluşturmakta olup Pisidia toplumunun dönemler boyu gelişimini incelemek açısından oldukça önemlidir⁷.

Bölgeye ilişkin ilk araştırmalar, 1885 yılında J. R. S. Sterrett tarafından yürütülmüştür. Bölge kentlerinin statüsüne ilişkin verilere yazıtlardan ulaşılarak, “Monumenta Asia Minoris Antiqua” serileri kapsamında yürütülen çalışmalar çerçevesinde yazıtları W. H. Buckler ve W. M. Calder yayınlamış; aynı zamanda da

¹ Bilge Hürmüzlü-Ayça Gerçek, “Pisidia’da Yeni Bir Kale Yerleşmesi”, *Mustafa Büyükkolancı’ya Armağan (Essays in Honour of Mustafa Büyükkolancı)*, Ege Yayınları, 2015, s. 309.

² Strabon, *Geographika-Antik Anadolu Coğrafyası*, (çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2012, 12-7, 1-2.

³ Strabon, *a.g.e.*, 12.7.1-2.

⁴ Bilge Hürmüzlü, “Pisidia’da ‘Gözü Geleneklerinin’ Işığında Kültürler Arası İlişkiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, 2007, s. 1.

⁵ Ptolemaios, *Ptolemy’s “Geography”: An Annotated Translation of the Theoretical Chapters*, (çev. J. Lennart Bergren), Princeton University Press, 2002, 5.5.5.

⁶ Zosimos, *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, II, 321.

⁷ Bilge Hürmüzlü, “Isparta Bölgesi Arkeolojik Yüzev Araştırması 2009: Konane Antik Kenti ve Çevresi”, *ANMED 8*, 2010, s. 124.

bölgeye ilişkin epigrafik ve arkeolojik çalışmalar W. M. Ramsay tarafından yürütülmüştür⁸. Bunların yanı sıra, S. Mitchell'in Pisidia kentleri ile ilgili kapsamlı çalışmaları mevcuttur⁹. A. S. Hall ve D. French de kent ile ilişkili önemli çalışmalar yapmışlardır¹⁰. M. Özsait tarafından, 1980'li yıllarda başlayıp 2009 yılına kadar sürdürülen yüzey araştırmaları kapsamında kentin tarihsel gelişimini gösteren arkeolojik ve epigrafik veriler elde edilmiştir¹¹. Son yıllarda, B. Hürmüzlü başkanlığında gerçekleştirilen Isparta Arkeolojik Yüzey Araştırması ile Kuzeybatı Pisidia'nın hem stratejik hem de kültürel olarak çevresindeki bölgelerle olan ilişkileri saptanmaya çalışılmıştır¹².

Yapılan yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sonucunda, bölgedeki çeşitli kültürlerin varlığının devamlılığı tespit edilmiştir. Steller üzerindeki yazıtların harf karakterlerinde ve kentte kullanılmış olan şahıs isimlerinde de kültürel kimlik çeşitliliği yansımaktadır. Özellikle mezar stelleri, yazıtlardaki harf karakterleri ve şahıs isimlerinde, Phryg ve Lyd etkisi dikkati çekmektedir. Şahıs isimleri ve yazıtlardaki harf karakterleri, Grek ve Pisid yerel dialektinin bağdaşmış olduğunu göstermektedir. Kentte kullanılmış olan mezar tipleri ve buna ilişkin gömü gelenekleri, sosyal çerçeve, toplum inançları, coğrafi konumları veya farklı kültürlerle etkileşimleri ile çeşitlilik göstererek değişikliğe uğramıştır. Epigrafik (şahıs isimleri) ve arkeolojik veriler (seramik ve metal buluntular, mezar tipleri, mezar stelleri) bölgede, dönemler boyunca kültürel kimliğe ilişkin çeşitliliğin ve devamlılığın olduğuna işaret etmektedir¹³. Bölge'de var olan bu kültürel çeşitlilikten dolayı, Kuzeybatı Pisidia kentlerinde kullanılmış olan mezar tipleri, gömü gelenekleri, toplum inançları ve kültürler arası etkileşimlerin yansımalarını arkeolojik ve epigrafik veriler ile incelemek çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır.

⁸ B. Hürmüzlü, "Pisidia Bölgesi'nde Ele Geçen Anthemion Tipi Steller", *Colloquium Anatolicum VI*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2007, s. 100.

⁹ S. Mitchell, *Recent Archaeology and the Development at Cities in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Ed. E. Scwertheim-E. Winter, Stadt und Stadtentwicklung in Kleinasien, Asia Minor Studien 50, 2003, 21-22.

¹⁰ A.S. Hall, "Notes and Inscriptions from Eastern Pisidia" *Anatolian Studies*, Vol. XVIII, 1968, 57-58; D. French-S. Mitchell, "Roma İmparatorluğunun İlk Devirlerinde Pisidia'da Yollar ve Ulaşım", *TAD 24*, 1977, s. 214.

¹¹ M. Özsait, "Burdur ve Isparta Yüzey Araştırmaları 2006", *ANMED 5*, 2007, s. 107-108.

¹² B. Hürmüzlü, "New Investigations at Pisidian Tymandos: Results of the Isparta Archaeological Survey", *Colloquium Anatolicum (Anadolu Sohbetleri) VIII*, 2009, s. 200.

¹³ Epigrafik veriler için bkz: W.H. Buckler vd., *Monumenta Asiae Minoris Antiqua IV*, Monuments and Documents From Eastern Asia and Western Galatia, 1933, The Manchester University Press; L. Zgusta, *Kleinasiatische Personennamen*, Prag, 1964; Arkeolojik veriler için bkz: W. M. Ramsay, "Pisidian and the Lycaonian Frontier", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. IX, 1903; J.R.S. Sterrett, *An Epigraphical Journey in Asia Minor*, Papers of the American School of Classical Studies at Athens 2, Pres of Cushin and Company, Boston, 1888, s. 182.

1- Tarihsel Çerçeve

Uzun yıllar yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar sonucu, Pisidia Bölgesi'nin tarihsel gelişimine ve yerleşme alanındaki *longue durée* (sürekliliğe) ilişkin olarak yeni bilgiler sağlanmıştır¹⁴.

Kuzeybatı Pisidia, İ.Ö. I. bin yılın başlarına kadar siyasi varlık gösteren toplumlar tarafından iskân edilmiştir¹⁵. Yüzey araştırmaları sonucu ele geçen arkeolojik ve epigrafik verilerden bölgede, Phrygialılar'ın ve Lydialılar'ın etkilerinin Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'nde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Elde edilen mezar yazıtlarından ve tiplerinden hareketle, Kuzeybatı Pisidia Bölgesi kentlerinin önce Phrygialılar'ın, sonrasında Lydialılar'ın yönetimi ve etkisi altında kaldığı desteklenmektedir¹⁶. İ.Ö. 9. yüzyılın sonundan itibaren, Kuzey Pisidia'nın, Büyük Phrygia'nın (Phrygia Paroreios) hâkimiyeti altında kalmasından dolayı, Phryg etkilerinin Kuzey Pisidia'da Hıristiyanlığın başlangıcına dek sürmüş olabileceği, A. S. Hall tarafından neo-Phryg yazıtlarının incelenmesi sonucu belirtilmektedir¹⁷. Zira, Phryg dilinin/alfabesinin özellikle İ.S. 280 yılından itibaren, Asia ve Galatia'da yoğun şekilde kullanımı Kuzeybatı Pisidia'nın Phryg yönetiminde olduğunu açıkça göstermektedir. Kuzeybatı Pisidia'nın Phryg sınırları içerisinde olduğu sürece Phryg etkilerine maruz kalmış olduğu göz ardı edilemez.

Herodotos, "Pisidia" adından söz etmemesine rağmen Halys (Kızılırmak) Irmağı'nın batısında kalan bölgenin, Kroisos döneminde Lydia yönetiminde olduğunu söylemektedir¹⁸. Herodotos'un bu aktarımı bölgenin, Persler'in Sardeis'i tahrip ederek, Küçük Asya'yı ele geçirdikleri döneme kadar (İ.Ö. 547/546) Lydia egemenliğinde olduğunu açıklamaktadır¹⁹. Persler'in Sardeis'i yıkması ve Küçük Asya'yı ele geçirmesinin ardından bölge, İ.Ö. 6. yüzyılın ortasından Büyük İskender'in Küçük Asya'yı fethine kadar Pers egemenliğinde kalmıştır²⁰. Herodotos, Pisidia'nın batı kısmındaki *Milias*'ı birinci satraplık içerisinde, *Hytenneis* bölgesini ise, ikinci satraplık sınırları içerisinde açıklamaktadır²¹. Buna rağmen, bölgenin "Pisidia" olarak ilk kez anılması Ksenophon'un *Anabasis* eserinde, Kyros'un II. Artakserkses'e karşı yapacağı seferin hazırlıklarının anlatıldığı pasajda geçmektedir²². Bunların yanı sıra, Ksenophon, Pisidialılar'ın, Toroslar üzerinde yaşayan Milias, Solymos, Kabalis ve Isaurialılar, hatta

¹⁴ Ş. Pervin-B. Hürmüzlü, "Kırsal Yerleşmelerin Sürekliliği ve Sürdürebilirliği: Yassıören-Tyandos Örneği", *Uluslararası Ekolojik Mimarlık ve Planlama Sempozyumu*, 22-25 Ekim 2009, Antalya, s. 325.

¹⁵ Ramsay, *a.g.m.*, s. 254; H. Brandt, *Gesellschaft und Wirtschaft Pamphyliens und Pisidiens im Altertum*, Asia Minor Studien 7, Bonn, 1992; Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 6-7.

¹⁶ M. Özsait, *İlkçağ Tarihinde Pisidia*, İstanbul, 1980, s. 63-105; Brandt, *a.g.e.*, s. 12-14.

¹⁷ A.S. Hall, "Notes and Inscriptions from Eastern Pisidia", *Anatolian Studies*, Vol. XVIII, 1968, s. 59.

¹⁸ Herodotos, *Herodotos Tarihi*, (çev. Müntekim Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, 1.28.

¹⁹ Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 3; Brandt, *a.g.e.*, s. 26-38; Hall, *a.g.m.*, s. 59.

²⁰ Brandt, *a.g.e.*, s. 42.

²¹ Herodotos, *a.g.e.*, 3. 90.

²² Ksenophon, *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*, (çev. Tanju Gökçöl), Sosyal Yayınları, 2010, 1.1.11.

kıyı kesimlerdeki Lykialılar ile aynı kökenden olabileceklerini de söylemiştir²³. Bu ortak köken, bölgede, İ.Ö. II. bin yıldan itibaren varlıkları saptanan Luviler'e kadar dayandırılabilceğini düşündürmektedir²⁴. Özellikle Kuzeybatı Pisidia kentleri yazıtlarında rastlanan ve epigrafik veriler bölümünde değinilen epikhorik (yerel) kişi şahıs isimleri, söz konusu halkların dil bakımından birbirleri ile ilişkili olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca, Ksenophon, Pisidialılar'ın çapulculuk yapan baş eğmez ve kaba olduklarını da söylemektedir²⁵. Pisidia kentlerine ilişkin ilk bilgiye ise, antik dönem tarih yazarı Arrianus ile ulaşılmaktadır²⁶.

Büyük İskender'in İ.Ö. 333/330 yılında Küçük Asya'yı fethi sırasında, Lykia üzerinden Pamphylia ve Pisidia'dan geçerek Phrygia Bölgesi'ne girdiğinin bilinmesine rağmen Arrianus, Büyük İskender'in Pisidia'nın tüm kentlerine ve iç kısımlarına uğramadığını aktarmaktadır²⁷. İ.Ö. 333/330 yılından itibaren, Büyük İskender'in ölümüne dek (İ.Ö. 324/323) olan süreç içerisinde bölge, Büyük İskender'in hâkimiyeti altına girmiştir.

Büyük İskender'in ölümünden sonra ise, Kuzeybatı Pisidia'da, Diadokhlar Dönemi'nde, çeşitli çatışmaların olduğu ve bölgenin farklı egemenliklerin altına girdiği belirtilmektedir²⁸. Pisidia Bölgesi, ilk olarak, İ.Ö. 307 yılında Antigonos Monophtalmos'un egemenliğine girmiş; sonrasında ise, İ.Ö. 301 yılında, Ipsos Savaşı'nda galip gelen Seleukoslar'ın yönetimine (İ.Ö. 188 yılına kadar) bağlanmıştır²⁹. Bölge, İ.Ö. 188 yılında Apameia Barışı'nın sağlanması ile Bergama Kralı II. Eumenes'in yönetimine girmiş ve İ.Ö. 102-49 yılları arasında Kilikia Eyaleti içinde anılır iken sonrasında, Asia Eyaleti'ne bağlanmıştır³⁰. İ.Ö. 25 yılında, Augustus Dönemi'nde bölge, Galatia Eyaletine dâhil edilmiş; Vespasianus Dönemi'nde (İ.Ö. 74) Lykia ve Pamphylia Bölgeleri ile birlikte, yeniden örgütlenmiştir³¹. Roma'nın bölgeyi etkisi altına alması başlangıçta çok yavaş olmasına rağmen kentleşme, İ.S. 2. yüzyılda hız kazanarak kentler, Roma yapılarıyla donanmıştır. İ.S. 297 yılında Diocletianus'un düzenlemesiyle Pisidia, Lykia ile birlikte "Dioicesis Asiana" adlı yönetsel bölüme katılmıştır³².

²³ Ksenophon, *a.g.e.*, 1.11.

²⁴ Özsait, *a.g.e.*, s. 114.

²⁵ Ksenophon, *a.g.e.*, 12. 7. 1-2.

²⁶ Flavius Arrianus, *Aleksandrou Anabasis (İskender'in Seferi)*, (çev. Furkan Akderin), Alfa Yayınları, I, 28-2; 1, 29-1.

²⁷ Arrianus, *a.g.e.*, I, 28-1; Özsait, *a.g.e.*, s. 6; Bilge Hürmüzlü, "Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları", *Colloquium Anatolicum 14*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2015, s. 170.

²⁸ S. Mitchell, "Hellenismus in Pisidian", *Forschungen in Pisidien, Asia Minor Studien 6*, Ed. E. Schwertheim, Bonn, 1992, s. 24-26; E. Kosmetatou, "Macedonians in Pisidia", *Historia 54*, 2008, s. 216.

²⁹ M. Özsait, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985, s. 36.

³⁰ Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 4.

³¹ Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 5.

³² Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 5; B. Hürmüzlü vd., "Geç Antik Dönem'de Konane (ὁ Κονάνης, Ἰουστινιανούπολις)", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 36, 2015, s. 26.

Bölgenin uzun dönemler boyunca, farklı yönetimlerin denetimine girmesi ve bunun sonucunda çeşitli kültürlerin etkisinde kaldığı anlaşılmıştır. Çeşitli kültürlerin etkisinde kalan kültürel devamlılığın, sadece siyasi yönden değil aynı zamanda mimari, ölü gömme gelenekleri, mezar tipleri bazında da devam ettiği anlaşılmıştır. Zira, bölgenin, Roma İmparatorluk Dönemi'nde dâhi yazıtlarını çift dilde yazdıkları (Grek-Latin) kültürel devamlılık açısından önem taşımıştır. Bölge'nin, çeşitli kültürler ve insanlar ile karşılaşmaları, yerel kültürlerini bıraktıklarını değil, bilhassa Phryg-Lyd, Grek, Latin kültürleri ile birlikte devam ettirdikleri açıktır. Bu tarihsel çerçevede, bölgenin uzun dönemler boyunca çeşitli kültürler ile karşılaştığını açıkça yansıtmaktadır.

2- Epigrafik Veriler

Apollonia, Tymandos, Konane ve Seleukeia Sidera kentlerine ait, Isparta/Uluborlu ve Isparta Müzesi'nde korunmakta olan ve İ.S. 1.-4. yüzyıllara tarihlendirilen mezar stelleri üzerinde yer alan yazıtlarda karşımıza çıkan şahıs isimlerinin çoğunun özellikle Phrygia ve Lydia Bölgeleri'nde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Aleksandros

Grek-Makedon kökenli olan isim, Hellenistik Dönem'de Büyük İskender'in (İ.Ö. 333/330) Küçük Asya'ya gelmesinden sonra yerel halk tarafından da kullanılmaya başlanmıştır³³. Helenizasyonun Küçük Asya'ya yayılmasından sonra yerel halkın Grek kökenli isimleri (Aleksandros vb.), kendi dillerine uyarlayarak kullandıkları anlaşılmaktadır³⁴. Bununla birlikte, ismin yazıtlarda Latin ve yerel kökenli isimler ile birlikte kullanılması, ailelerde çeşitli kökenlerden yerel isimlerin olduğunu göstermektedir. *Aleksandros* isimli şahsın kendi ismi dışında *Iulius* ismini de kullanması Roma İmparatorluk Dönemi yasasını açıklamakta ve Roma vatandaşlık hakkı alan kişilerin bu isimleri kullanmak zorunda olduklarını göstermektedir. Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nde, Apollonia ve Konane kentlerinde ele geçen yazıtlarda da bu isme rastlanmaktadır³⁵.

Iulius-Iulia

Latin kökenli olan bu isimler, *praenomen* (ön isim) şeklinde, İmparator Caracalla'nın çıkarmış olduğu yasa gereği Roma vatandaşlığını kazanan kişiler tarafından kullanılmıştır³⁶. "*Praenomen*" isimleri bu yasadan önce de imtiyazların verilmesi ile kullanılmaktaydı. Örneğin; köle olan kişinin efendisi onu azat ederse ve efendisi tarafından vatandaşlık hakkı da verildiği takdirde kullanılabilirdi. Kuzeybatı Pisidia'da ise, Apollonia ve Tymandos kentlerinde ele geçen yazıtlarda bu isme rastlanmaktadır³⁷. Bunların dışında, *Iulius/Iulia* isimleri, Caesar'ın ve Augustus'un mensup olduğu aileleri de göstermektedir³⁸.

³³ Anastasia Parianou, *Greek Personal Names*, Central Intelligence Agency, Greece, 2007, s. 31.

³⁴ W.G. Arkwright, "Lycian and Phrygian Names", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. XXXVIII, 1918, s. 48.

³⁵ Buckler vd., *a.g.e.*, s. 93.

³⁶ Mark G. West, *Roman Name Tables*, Terra Ferax Innovations, 2003, s. 9-10.

³⁷ Buckler vd., *a.g.e.*, fig. 244.

³⁸ David Magie, *Roman Rule in Asia Minor*, Princeton University Press, New Jersey, 1950, s. 217.

Lucius-Lucia

Latin kökenli olan isim, *praenomen* şeklinde kullanılmıştır³⁹. Küçük Asya'da bu isme, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen (İ.S. 212'den sonra) yazıtlarda oldukça yaygın şekilde rastlanmaktadır. Kuzeybatı Pisidia'da ise, *Lucia* ismine, Apollonia, *Lucius* ismine, Konane kentinde ele geçen yazıtlarda rastlanmaktadır⁴⁰. Yazıttan ailenin Roma İmparatorluk Dönemi'nde çıkartılan yasaya oldukça bağlı oldukları anlaşılmakta ve '*Lucius*' *praenomeni* dışında '*Aurelius*' *praenomeni* da taşıdıkları görülmektedir.

Lucilla

Latin kökenli şahıs ismidir. Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nde sadece Apollonia kentinde ele geçen yazıtta kullanıldığı görülmektedir⁴¹.

Nonia

Latin kökenlidir. Kuzeybatı Pisidia'da sadece, Apollonia kentinde görülmüştür⁴². Kişinin ailesinin veya arkadaşlarının farklı kökende isimlere sahip oldukları yazıttan anlaşılmaktadır.

Spo(a)ros

Epikhorik (yerel) veya Grek kökenlidir. Küçük Asya'da Kuzeybatı Pisidia ve Ionia Bölgeleri'nde ele geçen yazıtlarda görülmektedir⁴³. İsmi içerisinde yer alan *sp-* harfleri Pisidia'ya özgü olduğunu göstermektedir⁴⁴. Bunun yanı sıra, yazıtı yazan kişinin *Sparos* yerine *Sporos* yazmış olabileceği de söz konusudur. Çünkü *Sparos* şahıs ismi, epikhorik (yerel) kökenlidir. Bununla birlikte, kişinin asıl ismi *Sporas* ise, Grek kökenlidir. Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nde sadece, Apollonia kentine ait olan yazıtta bu isme rastlanmaktadır⁴⁵.

Artas

Pers kökenlidir⁴⁶. Pers kralı I. Arta-Kserkses'in isminin bu isimden türetilmiş olduğu düşünülmektedir⁴⁷. Şahıs ismine, Kuzeybatı Pisidia Bölgesi kenti, Tymandos/Yassıören kasabasında yapılan yüzey araştırmaları sonucu ele geçen mezar steli üzerinde rastlanmaktadır⁴⁸. Yazıtta, şahsın annesinin adının *Tata*, kız kardeşinin ise, *Tatia* olduğu görülmektedir. Bu isimler epikhorik (yerel) kökenlidir. Bu durum, aile içerisindeki köken çeşitliliğini veya yerel etkilenimlerin Roma İmparatorluk Dönemi'nde de devam ettiğini açıklamaktadır. Kişinin ailesinin çiftçi olduğu mezar steli üzerindeki figürlerden anlaşılmaktadır (Resim 1)⁴⁹.

³⁹ West, *a.g.e.*, s. 14.

⁴⁰ Buckler vd., *a.g.e.*, fig. 173.

⁴¹ West, *a.g.e.*, s. 39.

⁴² Buckler vd., *a.g.e.*, fig. 173.

⁴³ Buckler vd., *a.g.e.*, fig. 1450.

⁴⁴ Robert Shafer, "Pisidian", *The American Journal of Philology*, Vol. LXXI, No. 3, 1950, s. 173.

⁴⁵ Buckler vd., *a.g.e.*, fig. 173.

⁴⁶ Jaime Curbera, "Onomastic Notes on IG XII 6 (Samos)", *Glotta 80. BD.*, 1/4. H., 2004, s. 5.

⁴⁷ T. Boiy, *Late Achaemenid and Hellenistic Babylon*, Peeters Publishers, 2004, s. 223-224.

⁴⁸ Buckler vd., *a.g.e.*, s. 93.

⁴⁹ Buckler vd., *a.g.e.*, s. 93.

Menneas-Meneas-Menneos-Mena

Menneos ismi, epikhorik (yerel) kökenlidir. Küçük Asya'da Phrygia ve Pisidia Bölgeleri'ne ait olan yazıtlarda görülmektedir⁵⁰. Köken olarak Phrygia Bölgesi'ne aittir⁵¹. *Menneas/Meneas* ismi, Küçük Asya'da Phrygia ve Pisidia Bölgeleri'nde kullanılan epikhorik (yerel) kökenli isimdir⁵². İsmi Phrygia'ya özgü olduğu açıktır. Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nde ise, Tymandos, Apollonia ve Konane kentlerinde bulunan yazıtlarda bu isme rastlanılmıştır⁵³. Kuzeybatı Pisidia kentlerine ait yazıtlardan kişilerin ailelerinin veya arkadaşlarının isimlerinin çeşitli kökenlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. *Mena* ismi ise, *Menneas/Menneas* isimlerinin versiyonu şeklinde Tymandos kentinde yerel dialekte uyarlanarak kullanılmıştır⁵⁴. İsmi içerisinde yer alan Hellenic çift *-nn-* sessiz harflerinin kullanım şeklinin Phrygia'ya özgü olduğu belirtilmektedir⁵⁵. Bunların dışında bu isimlerin, İ.Ö. 3. yüzyıldan Roma İmparatorluğu Dönemi'ne kadar Grekler ve Latinler tarafından tapınan Tanrı Men'den türetilmiş olabileceği de ileri sürülmektedir⁵⁶. İ.Ö. 3. yüzyıldan sonra Attika'da başlayan tapınımının özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde Küçük Asya'da artmasının ardından, yerel kimselerin kendi dialektlerine uyarlayarak *Mena* ismini oluşturmuş olmaları düşünülebilir.

Tata-Tateis-Tatis-Tatia-Tate

Ta- ile başlayan isimler, Küçük Asya'da genellikle Phrygia Bölgesi'nde kullanılırken Bithynia, Mysia, Lydia, Karia, Lykia, Lykaonia, Isauria-Kilikia ve Pisidia Bölgesi yazıtlarında da görülmektedir⁵⁷. Kuzeybatı Pisidia'da *Tata* ismi Konana, Apollonia ve Tymandos kentlerinde, *Tateis* ismi Konana, Apollonia ve Tymandos kentlerinde, *Tatia* ismi Konana ve Tymandos kentinde görülmektedir⁵⁸. Epikhorik (yerel) kökenli isimlerdir⁵⁹. *Tate*, *Tatis*, *Tateis*, *Tatia* ve *Tateia* isimleri *Tata* isminin versiyonları olarak yerel dialekte uyarlanmışlardır⁶⁰. Aynı zamanda *Tat-* ile başlayan isimlerin Phrygia kökenli olarak bilinmelerine rağmen *Tata*, *Tatas* ve *Tataksa* isimleriyle Trakya Bölgesi'nde de karşılaşılmaktadır⁶¹.

⁵⁰ Zgusta, *a.g.e.*, fig. 900.

⁵¹ Asuman Coşkun Abuagla, "Tymandos Kentinden Beş Mezar Yazıtı", *Pisidia Araştırmaları I. Sempozyum Bildiri Kitabı*, SDÜ Araştırma Uygulama Merkezi, 2012, s. 348-349.

⁵² Buckler vd., *a.g.e.*, fig. 310.

⁵³ Buckler vd., *a.g.e.*, s. 209-265.

⁵⁴ W.G. Arkwright, "Lycian and Phrygian Names", *The Journal of Hellenic Studies*, 1918, Vol. XXXVIII, s. 49.

⁵⁵ Arkwright, *a.g.m.*, s. 47.

⁵⁶ G. Petzl, "Men", *DNP* 7, 1999, s. 1200.

⁵⁷ H. Craig Melchert, "Naming Practices in Second- and First- Millennium Western Anatolia", *Personal Names in Ancient Anatolia*, Proceedings of the British Academy 191, 2013, s. 33.

⁵⁸ P. A. Iversen, "Inscriptions from Pisidian Konane and the Surrounding Area", *Epigraphica Anatolica* 45, 2012, fig. 26-3.

⁵⁹ Zgusta, *a.g.e.*, fig. 1517-1.

⁶⁰ Shafer, *a.g.m.*, s. 169.

⁶¹ Asuman Coşkun Abuagla, "The Cult of Meter Theon in Pisidian Conana", *Gephyra*, Vol. X, 2013, fig. 3.

Appas-Appa

Appa, köken olarak epikhorik bir isimdir. *Ap-* eki ile başlayan isimler, Küçük Asya’da genellikle Phrygia, Karia, Lykia ve Galatia Bölgeleri’nde kullanılmıştır⁶². *Appa* ismine Kuzezybatı Pisidia Bölgesi’nde, Konane, Tymandos ve Apollonia kentlerinde rastlandığı ve yoğunlukla Phrygia Bölgesi’ne ait olduğu belirtilmektedir (Iversen, 2012: 134)⁶³. *Appas* ismi ise, *Appa*’nın versiyonu şeklinde Kuzezybatı kentlerinin yerel dailektine uyarlanarak kullanılmıştır. Kuzezybatı Pisidia Bölgesi’nde ise isme, Konane ve Tymandos kentlerinde ele geçen yazıtlarda rastlanmaktadır. *Appas-Appa* isimleri ise, Bithynia, Mysia, Phrygia, Lykia, Pisidia ve Galatia Bölgeleri’nde kullanılmıştır⁶⁴.

Yerel dialekte uygun olarak ‘-pp-’ (Hellence pi harfleri) harflerinin yan yana kullanımı özellikle, Phrygia’nın kuzey kesimlerinde bulunan yazıtlarda oldukça sık görülmektedir⁶⁵. Yerel dialektin yanı sıra, Grek ve Latin kökenli isimlerin yazıtların içerisinde geçmesi ailesinin veya arkadaşlarının köken yönünden isim çeşitliliğini düşündürmektedir. İsmi yer aldığı yazıt içerisinde Hellence harf karakterlerine benzeyen Phryg dili yazımı da gözden kaçmamaktadır (Resim 2)⁶⁶. Özellikle Phrygia Bölgesi’nde oldukça yoğun görülen *Appas* isminin içerisinde sessiz harflerin yan yana (-pp) kullanılmış olması bu durumun Phrygia’ya özgü olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca, *Appas/Appa* isimlerinin Bithynia, Mysia, Lykia, Lykaonia ve Karia Bölgeleri’nde de kullanılması Phrygia etki alanını göstermesi açısından önemlidir⁶⁷.

Diogenes

Grek kökenlidir ve *teophoriktir*⁶⁸. İsmi başında yer alan ‘*dio=Dios*’ kelimesi “Tanrı Zeus’u” simgelemektedir. *Diogenes* ismi, İ.S. 3. yüzyıla tarihlendirilen Kuzezybatı Pisidia’da Tymandos kentine ait yazıtta kullanılmıştır⁶⁹.

Attalos-Atalos

Makedon kökenlidir ve *onomastic* olarak kabul edilmektedir. İsmi kökeninin, Luwi ve Goth dillerinde olan *Attala* kelimesinden geldiği belirtilmiştir⁷⁰. Grekçede erkek şahıs isimleri -a ile bitemeyeceği için Küçük Asya’da Grek dilinde *Attalos* şeklinde kullanılmıştır. Kuzezybatı Pisidia’da Seleukeia Sidera, Apollonia ve Konane kentlerine ait yazıtlarda isme rastlanmaktadır⁷¹. Bunların dışında, şahıs isminin *Attalos* yerine

⁶² Melchert, *a.g.m.*, s. 40.

⁶³ Iversen, *a.g.m.*, s. 134.

⁶⁴ Zgusta, *a.g.e.*, s. 71-73.

⁶⁵ Arkwright, *a.g.m.*, s. 45.

⁶⁶ Buckler vd., *a.g.e.*, s. 88.

⁶⁷ Zgusta, *a.g.e.*, s. 71-73.

⁶⁸ Melchert, *a.g.m.*, s. 36.

⁶⁹ Bru-Guy Labarre-Mehmet Özsait, “La Constitution Civique de Tymandos”, *Anatolia Antiqua* (Eski Anadolu), XVII, De Boccard Edition-Diffusion 11, rue de Médicis, Paris, 2009, s. 193.

⁷⁰ Annelies Kammenhuber, *Hethitisch, Luwisch, Hieroglyphenluwisch und Hattisch*, Kitzinger Verlag, München, 1969, s. 135.

⁷¹ G Labarre-M. Özsait-N. Özsait, “Monuments Funeraires et Inscriptions de Pisidie (Burdur-Isparta)”, *Anatolia Antiqua-Eski Anadolu XVIII*, Institut Français D’études Anatoliennes Georges-Dumezli, İstanbul, 2010, s. 63-64.

Atalos şeklinde yazılması, taş üzerine yazıtı yazanın yanlışlık yaptığı veya ismin *Atalos* şeklinde telaffuz edildiği düşünülebilir.

Demetrios

Grek kökenli *theophorik* bir isimdir⁷². “Tanrıça Demeter” isminden türetilmiş erkek adıdır. Bu tanrıça isminin Latin harfleri ile yazımında –e ile gösterilen harflerin tümü, Hellenlerin Ion boyu yazımında, ‘a’ harfine yakın değer taşıyan eta (*h*) harfi idi. Dolayısıyla, şahıs ismi içerisinde geçen ‘M(a)eter’ sözcüğü “Ana” anlamında iken baştaki “Da” sözcüğünün ise, “kaya, toprak” anlamına geldiği belirtilmektedir⁷³. Tymandos kentinde ele geçen bir yazıtta şahıs ismi, ‘*Aurelius Demetrios*’ şeklinde yer almaktadır. Kuzeybatı Pisidia Bölgesi’nde, İ.S. 2-3. yüzyıllarda Tymandos, Konane ve Apollonia kentlerinde bu isme rastlanmaktadır⁷⁴.

Papas-Papa

Papas ismine Küçük Asya’da Mysia, Bithynia, Paphlagonia, Lydia, Karia, Phrygia, Galatia, Pisidia, Lykaonia, Pamphylia, Isauria ve Kilikia Bölgeleri’nde çoğunlukla rastlanmış olup, ismin köken olarak Phrygia ve Isauria Bölgeleri ile ilişkili olduğu belirtilmektedir⁷⁵. Dolayısıyla, şahıs isminin Phrygia’ya özgü ve epikhorik (yerel) kökenli olduğu anlaşılmaktadır⁷⁶. İsmi Kuzeybatı Pisidia Bölgesi’nde, Apollonia, Konana kentlerinde bulunan yazıtlarda kullanıldığı anlaşılmaktadır⁷⁷.

Babeis-Babis

İsimler, Phrygia ve Lykia Bölgeleri’nde kullanılmıştır⁷⁸. Özellikle Phrygia Bölgesi’nde bu isimlere oldukça yoğun şekilde rastlanmaktadır. Bu durumda, ismin Phrygia’ya özgü olduğu açıktır⁷⁹. *Babis* ismi, *Babeis*’in versiyonudur. Kuzeybatı Pisidia kentlerinin, Phrygialılar’dan etkilenecek *Babis* ismini yerel dillerine uyarladıkları açıktır. Kuzeybatı Pisidia’da Tymandos, Seleukeia Sidera ve Konane kentlerine ait yazıtlarda isme rastlanmaktadır⁸⁰. Bunların yanı sıra, bu isimler, Roma İmparatorluk Dönemi yazıtlarında da sıklıkla görülmektedir⁸¹. Konane ve Tymandos kentlerine ait yazıtlardan kişinin aile içindeki çeşitliliği anlaşılmaktadır. Özellikle Tymandos kentine ait yazıtta ailenin Roma İmparatorluk Dönemi yasası olan *Constitutio Antoniniana*’dan etkilenmiş olduğu açıktır.

⁷² Melchert, *a.g.m.*, s. 36.

⁷³ Michael B. Sakellariou, *La migration Grecque en Ione, Thèse*, Institut Français d’Athènes, 1958, s. 209.

⁷⁴ Abuagla, *a.g.m.*, s. 351-352.

⁷⁵ Abuagla, *a.g.m.*, fig. 1.

⁷⁶ Zgusta, *a.g.e.*, fig. 1199-1-11.

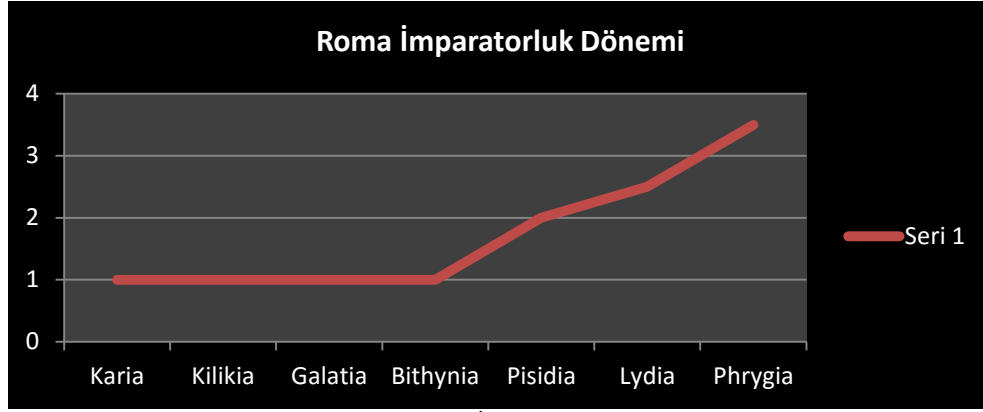
⁷⁷ Abuagla, *a.g.m.*, fig. 1.

⁷⁸ Melchert, *a.g.m.*, s. 29.

⁷⁹ Zgusta, *a.g.e.*, fig. 133-3.

⁸⁰ Buckler vd., *a.g.e.*, fig. 244-245.

⁸¹ Iversen, *a.g.m.*, s. 114-115.

Grafik III: Kuzeybatı Pisidia Kentleri Epikhoriak İsimler Dağılımı

3- Arkeolojik Veriler

Epigrafik bulguların yanı sıra arkeolojik veriler de bölgede, Phryg ve Lyd kültürünün izlerine rastlandığını açıkça göstermektedir. Pisidia'nın kültürler arası etkileşimine ve devamlılığına ilişkin olarak en önemli veriler Phryg ve Lyd seramik gruplarıdır. Bu gruba ait seramikler, Pisidia'da birçok merkezde (Pınarbaşı, Seydiler Höyük, Panemoteichos ve Uylupınar gibi) ele geçmiştir⁸². Bölgede İ.Ö. 7. ve 6. yüzyıllara tarihlendirilen Lyd tipi seramikler, Uylupınar Nekropolisinde ele geçmiştir⁸³. Bu buluntuların arasında, tam olarak üretim yeri kesinleşmemiş ve 'Güneybatı Küçük Asya Demir Çağı Çanak-Çömleği' olarak adlandırılan grubun içerisinde "black-on-red", "bikrom" ve "black-on-buff" malların yer aldığı saptanmaktadır⁸⁴. Bunun yanı sıra, 2012 yılında, E. Dökü başkanlığında yapılan yüzey araştırması sırasında toplanan seramiklerin arasında, büyük olasılıkla Phrygia'dan ithal edilmiş ya da yoğun Phrygia etkisiyle üretilmiş tek parçanın varlığından söz edilmektedir⁸⁵.

⁸² B. Hürmüzlü, "Isparta Arkeolojik Surveysi 2009 Yılı Çalışmaları: Konane (Conana)", 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. II, 2011, s. 166; F. E. Dökü-İ. Baytak, "Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi 2012 Yüzey Araştırmaları", *Pisidia Araştırmaları I. Sempozyum Bildiri Kitabı*, Ed. B. Hürmüzlü-M. Fırat-A. Gerçek, 2012, Isparta, s. 71-90; S. Mitchell, "Three Cities in Pisidia", *Anatolian Studies* 44, 1994, s. 12-48; S. Aydal-S. Mitchell-T. Robinson-L. Vandeput, "The Pisidian Survey 1995: Panemoteichos and Ören Tepe", *Anatolian Studies* 47, 1997, s. 141-172; S. Mitchell, "1995 Yılı Pisidia Yüzey Araştırması", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. I, 1997, s. 47-62; M. Özsait, "Burdur İli Yüzey Araştırmaları 2004", *ANMED 2005-3*, s. 117-121; M. Özsait-H. Şahin, "1996 Yılı Isparta ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. II, 1998, Ankara, s. 121-142.

⁸³ S. Çokay-Kepçe, "The Pottery from Burdur Uylupınar Necropolis", *Adalya XII*, 2009, s. 35, no. 19; fig. 17a-b, no. 20; 18a-b, no. 21; fig. 19a-b.

⁸⁴ Çokay-Kepçe, *a. g. m.*, s. 36-42-43, fig. 24a-b, fig. 25a-b, fig. 29, fig. 23, fig. 26a-b, fig. 48a-c, fig. 36a-c, fig. 39a-b, fig. 37a-b, fig. 48a-c, fig. 48b-c, fig. 49a-b, fig. 52-55, 57-59, 61-66, fig. 91a-c, fig. 74a-b, fig. 105a-b, fig. 71a-c, fig. 71a.

⁸⁵ M. Kaşka, "Uylupınar Yüzey Araştırmasında Ele Geçen Arkaik Dönem Seramikler", *Pisidia Araştırmaları I. Sempozyum Bildiri Kitabı*, Ed. B. Hürmüzlü-M. Fırat-A. Gerçek, 2012, s. 288.

2011-2012 yılı kazı ve araştırmalar sonucu, Düver-Yarım Ada çevresinde İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlendirilen mimari terrakotalara rastlanmaktadır⁸⁶. Yarım Ada'da bulunmuş boyalı mimari terrakotalar ile Yarışlı Gölü ve Düver arasında Phryg seramiğinin bulunması M. Özsait tarafından, Phrygler'in güneyde egemenlik alanlarının Pisidia'nın batı kesimine kadar ulaştığını göstermektedir⁸⁷. Yuvalak Tümülüs *dromos* dolgusunda, Bademli Üç Tümülüslerde ve Uylupınar Tümülüsü çevresinde bulunan İ.Ö. 8.-7.-4. yüzyıllara kadar tarihlendirilen seramiklerin bütünlük ve benzerlik içinde oldukları anlaşılmaktadır⁸⁸.

Panemoteichos kentinde, 1995 yılı yapılan detaylı araştırma sonucu, İ.Ö. 8.-6. yüzyıllara tarihlendirilen ve üzerinde *bichrome* bezemesi olan Phryg tipi seramiklere rastlanılmıştır⁸⁹. Bubların dışında, B. Hürmüzlü başkanlığında, 2008 yılı başlayan Isparta Arkeolojik Yüzey Araştırması sonucu, Tymandos Antik Kenti'nin yaklaşık olarak 10 km. kuzeyinde yer alan Ulaş Tepe ile Demirliönü Mevkii'nde "black on red" ve "streaked ware" olarak adlandırılan ve İ.Ö. 7. ve 6. yüzyılda üretilmiş Phrygia – Lydia tipi seramik parçalarına rastlandığı belirtilmektedir (Harita 2)⁹⁰.

Demir Çağa ait diğer bir buluntu grubunu, Isparta Müzesi koleksiyonuna, Isparta İli Senirkent İlçesi Büyükkabaca Köyü'nden satın alma yolu ile kazandırılan ve olasılıkla mezar hediyesi olan beş adet bronz omphaloslu Phiale, üç adet bronz fibula, iki adet bronz kulp, iki adet bronz kemer parçası ile bir adet pişmiş toprak emzikli ve süzgeçli kapdan oluşan seramik ve metal buluntular oluşturmaktadır⁹¹. Açığa çıkan bu eserler, Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nin kültürel kimliğinin anlaşılması ve bölgenin tarihsel gelişiminin izlenmesi bakımından önemli ipuçları sağlamaktadır⁹². Bu buluntu grubu eserlerinin sayıları ve tipleri farklılık göstermekle beraber bugüne kadar Phrygia ya da komşu bölgelerde tümülüslerden mezar hediyesi olarak ele geçmiştir.

M. Özsait'in 1984-1985 yıllarında, Gönen Höyükte yaptığı yüzey araştırması sonucunda, az sayıda Phryg tipi seramik ele geçtiği de bilinmektedir⁹³.

Seramik buluntuların yanı sıra, bölgede, Phryg ve Lyd tipi tümülüsler de açığa çıkarılmıştır. Burdur Gölü çevresinde, 2012 yılına dek, 50 kadar tümülüsün var olduğu belirtilmektedir⁹⁴. Uylupınar Köyü civarında 6 adet Lyd tipinde tümülüsün varlığı

⁸⁶ T. Kahya, "Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları 2011", *Anmed X*, 2012, s. 151.

⁸⁷ M. Özsait, "Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Burdur", *I. Burdur Sempozyum Bildirileri*, Ed. G. Yıldız-M. Z. Yıldırım-Ş. Kazan, c. I, 2007, s. 703.

⁸⁸ A. Çankaya, "2010 Yılı Kurtarma Kazısı Raporu", Burdur Müze Müdürlüğü Arşivi.

⁸⁹ Vandeput vd., *a.g.m.*, s. 152-153.

⁹⁰ B. Hürmüzlü, "Isparta Bölgesi 2008 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması: Tymandos Antik Kenti ve Çevresi", *ANMED 7*, 2009, s. 204, fig. 43-44.

⁹¹ A. Gerçek, "Kuzeybatı Pisidia'da Ele Geçen Demir Çağ Buluntu Grubu", *Pisidia Araştırmaları I, Sempozyum Bildiri Kitabı (05.06. 11. 2012)*, s. 52-56.

⁹² Gerçek, *a.g.m.*, s. 52.

⁹³ Mehmet Özsait, "1984 ve 1985 Yılı Isparta Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", *4. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1996, s. 328.

⁹⁴ F. E. Dökü-İ. Baytak, "Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi 2012 Yüzey Araştırmaları", *Pisidia Araştırmaları I, Sempozyum Bildiri Kitabı*, Ed. B. Hürmüzlü-M. Fırat-A. Gerçek, Isparta, 2012, s. 74-77.

saptanmıştır⁹⁵. Bu tümülüslerin etrafında, tespit edilen kaçak kazı izlerinin yanı sıra, Lyd tipi seramiklerinin tarihlendirilmesi tümülüsün Lyd özelliği göstermesi bakımından önemli olmuştur⁹⁶.

Burdur İli'nin güney batısında bugüne kadar Burdur Müzesi'nce farklı zamanlarda altı tümülüs kazısı gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmaları sonucunda, Karamanlı sınırlarındaki Çeştepe ve Bademli Tümülüslerinin ardından, Tefenni ilçesi sınırlarında yer alan Yuvalak Tümülüsü açığa çıkarılmıştır⁹⁷. Göllhisar İlçesi, Yamadı Gölü çevresinde ise, yükseklikleri 1 m. ile 7.8 m. arasında değişen yüzün üstünde Lyd tipi tümülüs tespiti gerçekleştirilmiş ve Yamadı Gölü'nü ise, Karamanlı Karataş Gölü çevresi takip etmiştir⁹⁸. 2005 yılı, Bademli Üç Tümülüsler'de yapılan kurtarma kazısında, 30 m. çapında, 15 m. yüksekliğinde orta tümülüs açığa çıkarılmış ve 2006 yılında boyutları orta tümülüsten daha küçük olan doğu ve batı tümülüslerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir⁹⁹. Tüm bu tümülüslerin *dromos*larının, İ.Ö. 6.-5. yüzyıl Lydia Tümülüsleri'nde görülen bir olgu olduğu açıkça belirtilmektedir¹⁰⁰.

Düver-Yarım Ada, Yarışlı Köyü civarında bulunan ve yöre halkı tarafından 'Gavur İni' olarak da anılan çevrede yığma tepelerden oluşturulan tümülüslere rastlanılmıştır¹⁰¹. Tümülüs mezarının *dromosu* olmadığı ve 2.45 x 2.70 cm. ölçülerinde tek kare odalı Phryg tipinde olduğu belirtilmektedir¹⁰².

Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'ndeki en erken tarihli mezarlar ise, İ.Ö. II. binden İ.Ö. 6. yüzyıla kadar tarihlenen tümülüslerdir ve yapılan yüzey araştırmaları sonucu tespit edilmiştir¹⁰³. Büyükkabaca Beldesi'nin güneybatısında Yassıören Kasabası yakınındaki Tymandos Antik Kenti çevresinde yürütülen yüzey araştırmalarında, Yassıören Beldesi'nde Lyd tipinde olan "Delipınar Tümülüsleri" ve yine Büyükkabaca'nın kuzeydoğusundaki Gençali Köyü'nde de, "Çeştepe Tümülüsleri" yakın civarda Demir Çağı'nda tümülüs geleneğinin bilindiğinin göstergesidir¹⁰⁴. Kaçak kazıyla açığa çıkmış olan Çeştepe I no'lu tümülüsünde mezar odası kare biçiminde olup içerisinde ahşap kalıntıların olduğu Isparta Müzesi'nin halk ile yaptığı görüşmeler sonucu anlaşılmıştır¹⁰⁵. Bu bilgilere göre, Çeştepe Tümülüsleri'nden en az birinin Phryg geleneğinde olabileceği düşünülmektedir. Delipınar Tümülüsleri'nin, olasılıkla Lydia'nın Pers egemenliğine girdiği dönemde Pers bir yönetici tarafından kullanılan Lydia geleneğinde olduğu açıktır. Tümülüslerden ele geçen ve Isparta Müzesi'nde

⁹⁵ Dökü-Baytak, *a.g.m.*, s. 74.

⁹⁶ Dökü-Baytak, *a.g.m.*, s. 76.

⁹⁷ A. Çankaya, "Bademli-Yuvalak Tümülüsü Işığında Pisidia Bölgesi'nin Hellenistik Dönem Öncesi Mezar Mimarisi", *Pisidia Araştırmaları I, Sempozyum Bildiri Kitabı*, Ed. B. Hürmüzlü-M. Fırat-A. Gerçek, 2012, s. 246-256.

⁹⁸ Dökü-Baytak, *a.g.m.*, s. 71.

⁹⁹ Çankaya, *a.g.m.*, s. 248.

¹⁰⁰ Çankaya, *a.g.m.*, s. 249.

¹⁰¹ Kahya, *a.g.m.*, s. 150.

¹⁰² Kahya, *a.g.m.*, s. 150.

¹⁰³ Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 7.

¹⁰⁴ Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 7.

¹⁰⁵ Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 7.

korunmakta olan mezar stellerinin stilinden hareketle tümülüsler, İ.Ö. 6. yüzyılın son otuz yılına tarihlendirilmişlerdir (Resim 3)¹⁰⁶. Delipınar Tümülüsleri'nin yakınında bulunduğu belirtilen ve Isparta Müzesi'nde korunmakta olan iki *anthemion* başlıklı mezar stelleri de önemli ipuçları sunmaktadır. Bu steller, Ionia ve Lydia örnekleri ile benzerdirler ve İ.Ö. 6. yüzyılın sonuna tarihlendirilmektedir¹⁰⁷. Delipınar stellerinin mermerden yapılmış gövdeleri düz ve pürüzsüz bir yüzeye sahiptir. Stellerin yan kenarları, kabaca işlenmiş ve arka tarafları, başlık kısmındaki bölüm dışında işlenmeden bırakılmıştır¹⁰⁸. Başlığın arka yüzünde de ince bir şekilde işlenmeye başlandığı, fakat bu işlemin yarım bırakıldığı tespit edilmektedir¹⁰⁹.

Ulaş Tepe Gençali ve Demirliönü-Büyükkabaca köyleri arasında çok sayıda kayaya oyulmuş mezar 2008 yılı yapılan yüzey araştırması sırasında tespit edilmiştir¹¹⁰. Ulaş Tepe mezarlarının Geç Lydia Dönemi'ne ait olan Bin Tepelerdeki mezarlar ile benzerlikleri Kuzeybatı Pisidia'da Phryg-Lyd kültür etkisinin olduğuna işaret etmektedir¹¹¹.

M. Özsait'in Eğirdir Gölü'nün kuzey tarafında yer alan Hoyran Gölü civarında yapmış olduğu yüzey araştırmaları sonucu tespit ettiği Phryg tipi kaya mezarlarından Kuzeybatı Pisidia'nın da etkilendiği anlaşılmaktadır¹¹². M. Özsait ve Isparta Arkeoloji Müzesi tarafından Keçiözümlü İlçesi'nde yapılan araştırmalar neticesinde, Phryg sınır hattı boyunca bir yay çizen Aydoğmuş (I, II, III), Kaplanlı, İncesu ve Çukürören kaya mezarları tespit edilmiştir¹¹³. Kuzeybatı Pisidia'da bulunan kaya mezarlarının konumları itibari ile de Phrygia ile etkileşimin olması kaçınılmazdır. Bundan dolayı, kaya mezarlarının yoğun olarak etkilendiği bölgenin, Phrygia Bölgesi olduğu açıktır.

Bunların dışında, Apollonia, Tymandos, Neapolis, Antiocheia ve Kormasa kentlerinde çok sayıda "kapı tipi mezar stelleri" ele geçmiştir¹¹⁴. Kapı tipi mezar stelleri ön yüzlerinde dört, nadiren altı panele ayrılmış bir veya daha fazla kapı betimlenen, üzerlerinde ölen kişinin hayatını simgeleyen motiflerin yer aldığı dikdörtgen biçimli plakalardır¹¹⁵. Antik Dönem'de kaya mezarlarının giriş kapısı olarak mezarın tam

¹⁰⁶ B. Hürmüzlü, "New Investigations at Pisidian Tymandos: Results of the Isparta Archaeological Survey", *Colloquium Anatolicum (Anadolu Sohbetleri) VIII*, 2009, s. 230.

¹⁰⁷ Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 9.

¹⁰⁸ B. Hürmüzlü, "Pisidia Bölgesi'nde Ele Geçen Anthemion Tipi Steller", *Colloquium Anatolicum (Anadolu Sohbetleri) VI*, 2007, s. 99.

¹⁰⁹ Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 99.

¹¹⁰ B. Hürmüzlü, "Isparta Arkeolojik Surveyi 2008 Yılı Çalışmaları", *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. I, 25-29 Mayıs 2009, 2010, s. 66-67.

¹¹¹ Hürmüzlü, *a.g.m.*, s. 66-67.

¹¹² M. Özsait, "1987 ve 1988 Yılı Senirkent Çevresi Tarih Öncesi Araştırmaları", *7. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1989, s. 384.

¹¹³ S. Berber, "Keçiözümlü İlçesi'nde Bulunan Phrygia Pisidiası Kaya Mezar Örnekleri", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. VII, S. 12, 2015, s. 299.

¹¹⁴ M. Waelkens, *Die Kleinasiatichen Türsteine, Typologische und epigraphische untersuchungen der kleinasiatichen Grabreliefs mit Scheintür*, Mainz, 1986, s. 269-277; J. Dedeoğlu-O. Zazaoglu-S. Özyiğit, *Isparta Müzesi*, Ankara, 2005, s. 12.

¹¹⁵ H. Roosevelt, "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia", *American Journal of Archaeology* 110, 2006, s. 68-69.

girişinde ve tümülüs girişlerinde kullanılmıştır¹¹⁶. Bu tip mezar stelleri ile ilgili olarak M. Waelkens, kapı betimli mezar stellerinin yayılım alanının Phrygia ve Galatia Bölgesi'nde Phrygler'in yaşadığı bölgelerle benzemesinin dışında, Mysia, Lydia, Bithynia ve Pisidia'nın sınır kentlerinde de görüldüğünü belirtmektedir¹¹⁷. Anthemion tipi steller dışında, kapı tipi stellerinin kullanım biçiminde olan, bölgede ele geçen ve Isparta Müzesi'nde korunmakta olan 'phallos tipi' steller de mevcuttur. Bu steller, Hellenistik Döneme tarihlendirilmekte ve Batı Küçük Asya'da birçok yerde de rastlandığı belirtilmektedir¹¹⁸. Phallos tipi stellerin Aksu'da ele geçtiği söylenmekte ve bu tip stellere Sagalassos çevresinde de rastlandığı V. Köse tarafından belirtilmektedir¹¹⁹. Mantar başlı phallos tipi stellerin Lydia'da yaygın ve Lydia'ya özgü olduğu söylenmektedir. Ancak, bunların neyi sembolize ettikleri açık değildir¹²⁰. Bu steller, mimari eleman olarak, mezar yapıtı, kaya mezar anıtı ve mezar steli şeklinde de kullanılmıştır¹²¹. Roosevelt tarafından yapılan çalışmalar sonucu kapı tipi stellerinin tümülüsler ile de ilişkili olduğu belirtilmektedir¹²². Steller üzerinde, özellikle vurgulanan kapı teması, ölüm sonrası hayata geçiş olarak düşünülmüş ve gerçek hayattaki ev kapılarına benzetilmiştir¹²³.

Tüm bu arkeolojik veriler, yazılı kaynakların eksikliğinden dolayı, arkeolojik verilerin bölge içerisindeki kültürel çeşitliliği yansıtması bakımından oldukça önem taşıdığını göstermiştir.

4- Değerlendirme ve Sonuç

Kuzeybatı Pisidia'da son dönemde yürütüle çalışmalar sonucunda, bölgenin sürekli olarak Lyd-Phryg örneğinde olduğu üzere, farklı güçlerin kontrolü altına girdiği anlaşılmıştır. Bunun sonucunda, ortaya çıkan kültürel etkileşimde, bölgenin coğrafi konumunun ne kadar önemli olduğu saptanmıştır. Bu etkileşim alanı, bölge kentlerinin tarihsel süreçte, sürekli ve önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır.

Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nin çoğunlukla Phrygia ve Lydia Bölgeleri ile iletişimde ve etkileşimde olduğu açıktır. Buna rağmen, kentlerin, kültürel kimliğini hem korumak hem de yerel unsurlarını farklı unsurlarla bağdaştırmayı amaçladığı görülmektedir. Bu durumda, Kuzeybatı Pisidia'da elde edilen epigrafik veriler sonucunda, kökenleri, 25'i Phrygia'ya, 4'ü Lydia'ya, 6'sı Pisidia'ya, 2'si Kilikia'ya, 1'i Karia'ya, 1'i Galatia'ya ve Bithynia'ya özgü olmak üzere versiyonları ile birlikte toplamda 46 epikhörük (yerel) isim

¹¹⁶ U. Kelp, *Neue Funde und Forschungen in Phrygien*, Asia Minor Studien 61, 2008, s. 73-74.

¹¹⁷ Waelkens, *a.g.e.*, s. 13-14.

¹¹⁸ D.C. Kurtz-J. Boardman, "Greek Burial Customs", *Aspects of Greek and Roman Life*, Ed. H. H. Scullard, 1971, s. 244; B. Hürmüzlü, "Pisidia'da 'Gömü Geleneklerinin' Işığında Kültürler Arası İlişkiler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2007, S. 15, s. 11.

¹¹⁹ V. Köse, *Nekropolen und Grabdenkmäler von Sagalassos in Pisidien in hellenistischer und römischer Zeit*, Studies in Eastern Mediterranean Archaeology 7, Turnhout, 2005, s. 157.

¹²⁰ Roosevelt, *a.g.m.*, s. 65-91.

¹²¹ Kelp, *a.g.e.*, s. 58.

¹²² Roosevelt, *a.g.m.*, s. 76.

¹²³ Waelkens, *a.g.e.*, s. 19.

tespit edilmiştir. Tespit edilen şahıs isimleri, bölgede, özellikle Phrygia ve Lydia kültürlerinin etkilerinin mezar stellerinde yer alan isimler ile devam ettiğini açıklamaktadır¹²⁴. *Appas*, *Babeis*, *Menneas* ve *Tatia/Tata* isimlerine çoğunlukla Phrygia'da rastlanırken Lydia ve Pisidia Bölgeleri'nde de rastlandığı görülmektedir. Özellikle *Babeis* ismi, hem Phrygia hem de Pisidia'da yoğunlukla görülmektedir. Ancak, *Iman* ismi ile sadece Pisidia Bölgesi'nde karşılaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, yazıtlar içerisinde Grek ve Latin isimleri de görülmektedir. Yazıtlarda adları geçen bazı kişilerin Grek ve Latin kökenli isimler kullandıkları anlaşılmaktadır. *Praenomen* kullanımı İ.S. 212 yılında Caracalla'nın çıkardığı yasa gereği yaygınlaşmaya başlamıştır¹²⁵. Bu durum bölgede ele geçen yazıtlarda da görülmektedir. Bu yasa gereği, bahsedilen yazıtta da görüldüğü üzere 'Iulia', *praenomen*'inin daha yoğun şekilde kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. İ.S. 2.-3. yüzyıllarda hem Grek hem de Latin isimlerinin kullanılmasına rağmen epikhorik (yerel) kökenli isimlerin de kullanılması gözden kaçmamaktadır. Hem Grek, hem Latin hem de yerel kökenli isimlerin aynı anda kullanılması bölgenin, çeşitli topluluklardan dönemler boyunca etkilenmesine rağmen, farklı yönetim altına girdiklerinde dahi kendi kültürel kimliklerini korudukları mezar stellerinden ve üzerlerindeki yazıtların içerisinde yer alan şahıs isimlerinden anlaşılmaktadır. Özellikle şahıs isimlerinde Latin veya Grek isimlerini tek başlarına kullanmak yerine, ya kendi dialektlerine uyarlayarak ya da epikhorik (yerel) kökenli isimleri ile kullanmışlardır. Bu da, kendi kültürel kimliklerini tamamen kaybetmemiş olduklarını ve Phryg-Lyd etkilenimlerini de devam ettirdiklerini açıkça göstermektedir.

Konane, Tymandos, Apollonia ve Seleukeia Sidera kentleri tarafından yerel dialekte uyarlanarak kullanılan *Appas*, *Aphphia*, *Menneas*, *Manes* ve *Artemis* isimlerinden anlaşılmaktadır. Örneğin; Grek kökenli ve *theophorik* bir isim olan *Apollonios* ismi, Greklerin Tanrısı "Apollon" isminden yerel dialekte uyarlanarak kullanılmıştır. Ancak, Grek kökenli isimlerin kullanımının yanı sıra, epikhorik (yerel) kökenli isimlerin de kullanımının devam ettiği açıkça görülmektedir. Epikhorik (yerel) kökenli isimlerin kullanımı Kuzeybatı Pisidia kentlerinin kültürel kimliğini koruduğunu göstermekte ve bölge içerisindeki Lyd-Phryg etkilenimlerinin devam ettiğini açıklamaktadır. Ancak, stellerin kesin olarak Grek kökenli, Latin kökenli veya yerel kökenli kişiler tarafından kullanılıp kullanılmadığı bilinmemektedir. Yazıtlarda isimleri anılan kişilerin, Latin kökenli *Iulius/Iulia* gibi *praenomen* isimleri kullanması bu kişilerin, Latin soylu olduklarını göstermez. Bu isimlerin, Roma İmparatorları tarafından çıkarılan yasa gereği, mecburi şekilde kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Buna rağmen, İ.S. 212 yılından önce de imtiyazla ve vatandaşlık hakkıyla verilen ya da bir Romalı'nın azat edilen kölesi de efendisinin *gens* adını taşıyabilmiştir (Çelgin, 1990: 174-175). Dolayısıyla, kişilerin hem Grek hem Latin hem de epikhorik (yerel) kökenli ismi aynı anda kullandıkları açıktır. Yerel ismi olan kişinin yerel kesimden olduğu düşünülse de hem Latin hem de

¹²⁴ Ö. Tanrıver, "Pisidia Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Phryg ve Lyd Kimliği: Tymandos", *Adalya XIX*, 2016 (baskıda).

¹²⁵ G. Çelgin, "Constitutio Antoniniana'nın Termessos'taki Etkisi ve Kentteki Yazıtların Tarihlendirilmesindeki Önemi", *Eskiçağ'da Hukuk, III. Alkım Konferansları*, İstanbul, 1990, s. 171-182.

Gre kökenli isimleri kullanan kişilerin hangi kesimden olduklarını saptamak zordur. Yerel bir kişi Latin ismi kullanımını devam ettirmiş ya da Latin bir kişi epikhorik (yerel) ismini devamlı kullanmış olabilir.

Bölgenin kültürler arası etkileşimine ve sürdürülebilirliğine ait en önemli verilerin, Demir Çağ'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu önemli verileri ise, seramik ve metal buluntular oluşturmaktadır. Bölgede 1970'li yıllardan itibaren yapılan yüzey araştırmalarında Pınarbaşı, Seydiler Höyük, Panemoteichos ve Tymandos gibi yerleşmelerden Phryg ve Lyd seramiklerinin ve metal buluntuların ele geçtiği belirtilmiştir. Seramik ve metal buluntuların, Kuzevbatı Pisidia Bölgesi'nin kültürel kimliğinin anlaşılması ve kentlerin tarihsel gelişiminin izlenmesi bakımından önemli ipuçları sağladığı açıktır. Zira, Ptolemaios'un 'Phrygia Pisidiası' adı altında yaptığı sınıflandırma Kuzevbatı Pisidia'nın bir zamanlar Phrygia'ya ait olduğunu ya da bölgede güçlü bir Phryg etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (V. 5. 5). Ele alınan arkeolojik verilerden yola çıkarak Pisidia'nın komşu bölgeleri olan Phrygia ve Galataia'dan etkilendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu veriler, bölgede Pisidialı unsurlar haricinde diğer kültürler ile etkileşimine örnek oluşturmaktadır. Bölgenin, Lydia ile de konumunun yakın olmasından dolayı bu kültürlerle ait şahıs isimleri gibi mezar geleneklerini de sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Kültürel devamlılığın hem Hellenistik hem de Roma İmparatorluk Dönemi'nde dahi sürmesi, Phry-Lyd çeşitliğinin bölgede sağladığı sağlam etkisini ve yerel kesimlerin kültürlerine oldukça bağlı olduklarını da açıklamaktadır. Bölge'nin, Phryg-Lyd egemenliğinden sonra da, yalnızca politik sebeplerden değil, aynı zamanda sosyal yaşantı açısından da yerel kültür ile özdeşleştirdikleri kültürün devamlılığını hem epigrafik hem de arkeolojik veriler göstermiştir.

Yukarıda değinilen tüm bu epigrafik ve arkeolojik veriler, Kuzevbatı Pisidia'daki kültürel çeşitlilik açısından önce Lyd, sonra Phryg etkilenimi ve bu etkilenimin uzun süre devam ettiğini göstermektedir. Bu kültürel çeşitliliğe rağmen, bölgenin kendi kültürel kimliğini koruyup oluşan bu etkilenim ile bağdaştırmış olması da gözden kaçmamaktadır.

Kaynakça

- ABUAGLA, A. Coşgun, "Tymandos Antik Kentinden Beş Mezar Yazıtı", *Pisidia Araştırmaları* I, 5-6 Kasım 2012, s. 344-355.
- ABUAGLA, A. Coşgun, "The Cult of Meter Theon in Pisidian Conana", *Gephyra*, Vol. X, 2013, s. 132-134.
- ARKWRIGHT, W. G., "Lycian and Phrygian Names", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. XXXVIII, 1918, s. 45-73.
- AYDAL, S.-MITCHELL, S.-ROBINSON, T.-VANDEPUT, L., "The Pisidian Survey 1995: Panemoteichos and Ören Tepe", *Anatolian Studies* 47, 1997, s. 141-172.
- AYTAÇLAR, P. Özlem, "Some Unpublished Inscriptions in the Isparta Museum", *Adalya XIII*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, 2010, s. 223-243.
- BERBER, Serdar, "Keçiborlu İlçesi'nde Bulunan Phrygia Pisidiası Kaya Mezar Örnekleri", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. VII, S. 12, 2015, s. 297-314.

- BRANDT, H., *Gesellschaft und Wirtschaft Pamphylens und Pisidiens im Altertum*, Asia Minor Studien 7, 1992, Bonn.
- LABARRE, G.-ÖZSAİT, M.-ÖZSAİT, N., "Monuments Funeraires et Inscriptions de Pisidie (Burdur-Isparta)", *Anatolia Antiqua-Eski Anadolu XVIII*, Institut Français D'études Anatoliennes Georges-Dumezli, İstanbul, 2010, s. 59-89.
- BRU, H-LABARRE, G.-ÖZSAİT, G., "La Constitution Civique de Tymandos", *Anatolia Antiqua (Eski Anadolu)*, XVII, De Boccard Edition-Diffusion 11, rue de Médicis, Paris, 2009, s. 187-207.
- BOIY, T., *Late Achaemenid and Hellenistic Babylon*, 2004, Peeters Publishers.
- BUCKLER, W. H.-Calder, W. M.-Guthrie, W. K. C., *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, Monuments and Documents from Eastern Asia and Western Galatia, Vol. IV, 1933.
- CURBERA, J., "Onomastic Notes on IG XII 6 (Samos)", *Glotta 80. BD., 1/4. H.*, 2004, s. 1-13.
- ÇELGİN, G., "Constitutio Antoniniana'nın Termessos'taki Etkisi ve Kentteki Yazıtların Tarihlendirilmesindeki Önemi", *Eskiçağ'da Hukuk, III. Alkım Konferansları*, İstanbul, 1990, s. 171-182.
- ÇANKAYA, A., "Bademli-Yuvalak Tümülüsü Işığında Pisidia Bölgesi'nin Hellenistik Dönem Öncesi Mezar Mimarisi", *Pisidia Araştırmaları I*, 5-6 Kasım 2012, s. 246-257.
- ÇANKAYA, A., *2010 Yılı Kurtarma Kazısı Raporu*, Burdur Müze Müdürlüğü Arşivi, 2010.
- ÇOKAY-KEPÇE, S., "The Pottery from Burdur Uylupınar Necropolis", *Adalya XII*, 2009, s. 29-76.
- DEDEOĞLU, J.-ZAZAOĞLU, O.-ÖZYİĞİT, S., *Isparta Müzesi*, Ankara, 2005.
- DÖKÜ, F. Eray, "Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi 2012 Yüzey Araştırmaları", *Pisidia Araştırmaları I*, 5-6 Kasım 2012, s. 71-89.
- FRENCH, David-MITCHELL, S., "Roma İmparatorluğunun İlk Devirlerinde Pisidia'da Yollar ve Ulaşım", *TAD 24*, 1977, s. 213-222.
- GERÇEK, A., "Kuzeybatı Pisidia'da Ele Geçen Demirçap Buluntu Grubu", *Pisidia Araştırmaları I*, 5-6 Kasım 2012, s. 48-71.
- HALL, A. S., "Notes and Inscriptions from Eastern Pisidia" *Anatolian Studies*, Vol. XVIII, 1968, s. 57-92.
- HÜRMEZLÜ, B.-GERÇEK, A., "Pisidia'da Yeni Bir Kale Yerleşmesi", *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan (Essays in Honour of Mustafa Büyükkolancı)*, Ege Yayınları, 2015, s. 309-313.
- HÜRMEZLÜ, B., "Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları", *Colloquium Anatolicum 14*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2015, s. 169-186.
- HÜRMEZLÜ, B., "Isparta Arkeolojik Surveyi 2009 Yılı Çalışmaları: Konane (Conana)", *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. II, 2011, s. 163-173.
- HÜRMEZLÜ, B., "Isparta Arkeolojik Surveyi 2008 Yılı Çalışmaları", *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. I, 2010, s. 65-77.

- HÜRMÜZLÜ, B., “Archaeological Surveys in Isparta Region in 2009: Ancient City of Konane (Conana) and Environs”, *News of Archaeology from ANATOLIA'S MEDITERRANEAN AREAS* 8, 2010, s. 124-126.
- HÜRMÜZLÜ, B., “New Investigations at Pisidian Tymandos: Results of the Isparta Archaeological Survey”, *Colloquium Anatolicum (Anadolu Sohbetleri) VIII*, 2009, s. 199-235.
- HÜRMÜZLÜ, B., “Remarks on Cultural Interactions in the Earlier Periods of North West Pisidia”, *Zurück zum Gegenstand. Festschrift für Andreas E. Furtwängler, Schriften des Zentrums für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmeerraumes*, hrsg. von F. Bertemes u. A. E. Furtwängler, Ed. H. Lühr-G. Mehnert-A. Slawisch-A. Mehnert-R. Einicke-St. Lehmann, Bd. 16, 2, Langenweißbach, 2009, s. 493-500.
- HÜRMÜZLÜ, B., “Pisidia’da ‘Gömü Geleneklerinin’ Işığında Kültürler Arası İlişkiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, 2007, s. 1-22.
- HÜRMÜZLÜ, B., “Pisidia Bölgesi’nde Ele Geçen Anthemion Tipi Steller”, *Colloquium Anatolicum (Anadolu Sohbetleri) VI*, 2007, s. 97-114.
- IVERSEN, P., “Inscriptions from Pisidian Konane (Conana) and the Surrounding Area”, *Epigraphica Anatolica* 45, 2012, s. 104-152.
- KAMMENHUBER, A., *Hethitisch, Luwisch, Hieroglyphenluwisch und Hattisch*, Kitzinger Verlag, Münschen, 1969.
- KAHYA, T., “Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları 2011-Surveys in the Settlement History of Düver 2011”, *ANMED* 10, 2012, s. 148-153.
- KAŞKA, M., “Uylupınar Yüzey Araştırmasında Ele Geçen Arkaik Dönem Seramikler”, *Pisidia Araştırmaları I*, 5-6 Kasım 2012, s. 285-293.
- KELP, U., “Grave Monuments and Local Identities in Roman Phrygia”, ed. Peter Thonemann, *Roman Phrygia*, 2013, s. 70-94.
- KURTZ, D.-BOARDMAN, J., *Greek Burial Customs*, London, 1971.
- KOSMETATOU, E., “Macedonians in Pisidia”, *Historia* 54, 2008, s. 216-221.
- KÖSE, V., *Nekropolen und Grabdenkmäler von Sagalassos in Pisidien in hellenistischer und römischer Zeit*, *Studies in Eastern Mediterranean Archaeology* 7, Turnhout, 2005.
- MAGIE, D., *Roman Rule in Asia Minor*, Princeton University Press, , New Jersey, 1950.
- MELCHERT, H. Craig, “Naming Practices in Second- and First- Millennium Western Antolia”, *Personal Names in Ancient Anatolia*, *Proceedings of the British Academy* 191, 2013, s. 31-49.
- MITCHELL, S., “Recent Archaeology and the Development at Cities in Hellenistic and Roman Asia Minor”, *Stadt und Stadtentwicklung in Kleinasien, Asia Minor Studien* 50, Ed. E. Schwertheim-E. Winter, 2003, s. 21-34.
- MITCHELL, S., “Three Cities in Pisidia”, *Anatolian Studies* 44, 1994, s. 12-48.
- MITCHELL, S., “Hellenismus in Pisidian”, ed. E. Schwertheim, *Forschungen in Pisidien, Asia Minor Studien* 6, Bonn, 1992, s. 1-27.

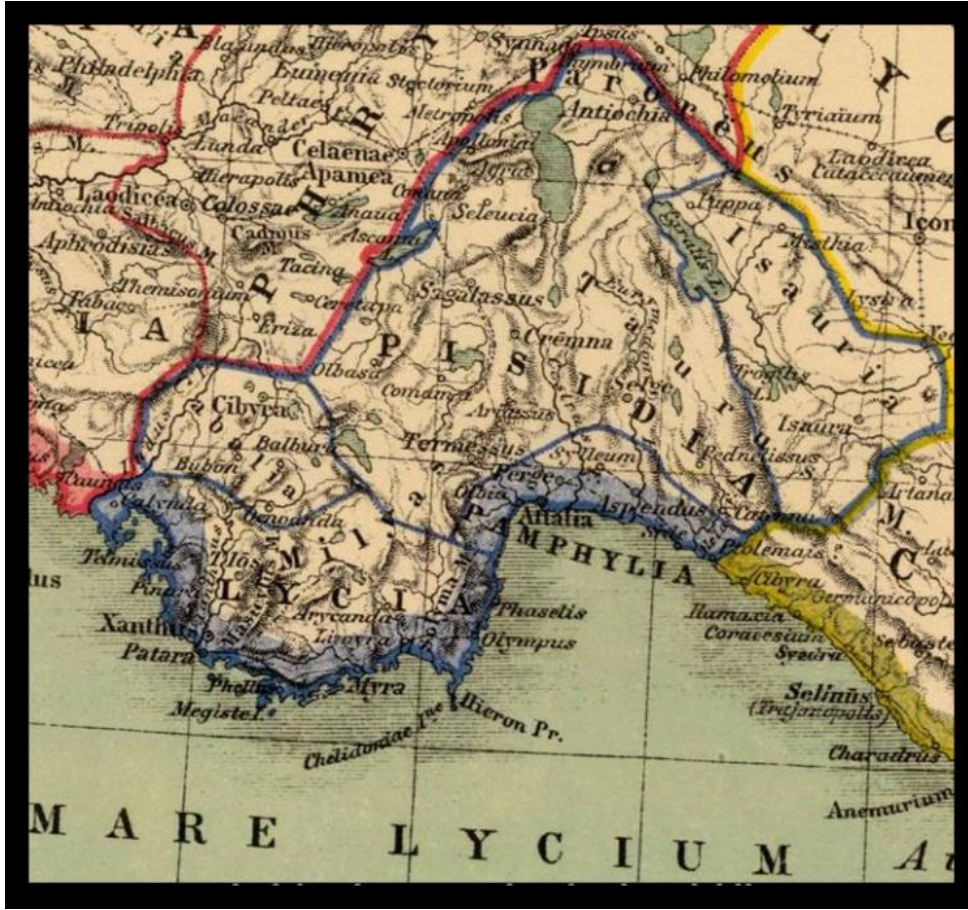
- ÖZSAİT, M., "Burdur ve Isparta Yüzey Araştırmaları 2006", *ANMED* 5, 2007, s. 107-112.
- ÖZSAİT, M., "Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Burdur", *I. Burdur Sempozyum Bildirileri*, Ed. G. Yıldız-M. Z. Yıldırım-Ş. Kazan, c. I, 2007, s. 696-715.
- ÖZSAİT, M., "Burdur İli Yüzey Araştırmaları 2004", *ANMED* 3, 2005, s. 117-121.
- ÖZSAİT, M.-ŞAHİN, H., "1996 Yılı Isparta ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. II, Ankara, 1998, s. 121-142.
- ÖZSAİT, M., "1984 ve 1985 Yılı Isparta Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", *IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1996, s. 323-335.
- ÖZSAİT, Mehmet, "1987 ve 1988 Yılı Senirkent Çevresi Tarih Öncesi Araştırmaları", *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1989, s. 381-391.
- ÖZSAİT, M., *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985.
- ÖZSAİT, M., *İlkçağ Tarihinde Pisidia*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1980.
- PARIANOU, A., *Greek Personal Names*, Central Intelligence Agency, Greece, 2007.
- PERVİN, Ş.-Hürmüzlü, B., "Kırsal Yerleşmelerin Sürekliliği ve Sürdürülebilirliği: Yassıören-Tymandos Örneği", *Uluslararası Ekolojik Mimarlık ve Planlama Sempozyumu*, 22-25 Ekim, Antalya, 2009, s. 325-329.
- PETZL, G., "Men", *DNP* 7, 1999, s. 1200-1222.
- RAMSAY, W. M., "Pisidia and the Lycaonian Frontier", *BSA* 9, 1902-1903, s. 243-273.
- ROOSEVELT, C. H., "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia", *AJA* 110, 2006, s. 65-91.
- SAKELLARIOU, Michael B., *La migration Grecque en Ione, Thèse*, Institut Français d'Athènes, 1958.
- SHAFER, R., "Pisidian", *The American Journal of Philology*, Vol. LXXI, No. 3, 1950, s. 239-270.
- TANRIVER, Ö., "Pisidia Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Phryg ve Lyd Kimliği: Tymandos", *Adalya XIX*, 2016 (baskıda).
- WAELEKENS, M., *Die kleinasiatischen Türsetine. Typologische und epigrafische Untersuchungen mit Scheintür*, Mainz am Rhein, 1986.
- WEST, M. G., *Roman Name Tables*, Terra Ferax Innovations, 2003.
- ZGUSTA, L., *Kleinasiatische Personennamen*, Prag, 1964.

Antik Kaynaklar

- Flavius Arrianos, *İskender'in Seferi (Aleksandrou Anabasis)*, (çev. Furkan Akderin), Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Herodotos, *Tarih (Historiai)*, Antik Çağ Dizisi, İstanbul, 2007.
- Ksenophon, *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*, (çev. T. Gökçöl), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.
- Claudius Ptolemaios, *Geographike Hyphegesis*, Ed. Karl Müller, Saraswati Press, 2012.

Strabon, *Geographica*, (çev. A. Pekman), İstanbul, 1987.

Zosimos, *Historia Nova*, Ed. F. Paschoud, London, 1814.

Harita 1- Pisidia Bölgesi'nin Konumu (Kiepert, 1902-1906)

Harita 2- Kuzeybatı Pisidia Haritası-Tymandos/Yassıören (IAS Arşiv)

Resim 1- Yassıören Kasabası Mezar Steli (IAS Arşiv, Isparta Arkeoloji Müzesi-Müze Env. No. 13.2.03)

Resim 2- Yassıören Kasabası Kapı Tipi Mezar Steli (MAMA IV, fig. 240)

Resim 3- Delipınar Tümlüsü (IAS Arşiv)